ANTOLOGIJA JAPANSKOG ESEJA

Biblioteka
Umetnost i kultura

Edicija
Peščana knjiga

Urednik
Branko Kukić

Glavni i odgovorni urednik
Dr Jelena Trivan

Na korici
Kitagava Utamaro, *Tri modela*

Antologija japanskog eseja

Izabrala
Jamasaki Kajoko

Preveo sa japanskog
Dalibor Kličković

СЛУЖБЕНИ ГЛАСНИК

© JP *Službeni glasnik*, 2020

PREDGOVOR

Kao, iz zavičaja, trešnje.
M. Crnjanski

Danas je japanska književnost, čini se, prisutna i dobro prihvaćena u Srbiji. Prevedeni su romani i prozna dela značajnih pisaca među kojima su Soseki, Akutagava, Kavabata i Mišima. Na srpskom jeziku mogu se čitati dela savremenika kao što su Murakami Haruki i Ikezava Nacuki. Postoje i brojni prevodi ne samo haiku već i savremene poezije. Međutim, japanska esejistika, koja ima raskošnu tradiciju još od početka XI veka, nije dovoljno poznata srpskim čitaocima. Ova knjiga je prvi pokušaj da tu prazninu ispunimo.

U Japanu je esej (*zuihicu*) veoma razvijena i plodna književna vrsta koja se rađa u dvorskoj književnosti. Prvo delo je *Makura no soši* (*Zapisi pod uzglavljem*). Nastaje na carevom dvoru 1002. i označava začetak japanske esejistike. Napisala ga je čuvena spisateljica Seišonagon, dvorkinja koja ga je posvetila usamljenoj carici Sadako kako bi je utešila. Jedno poglavlje iz njene knjige čitaocima daruje doživljaj osetljive lepote promena godišnjih doba. Mnogi pamte „prolećno praskozorje“, kao i „let svitaca po jesenjoj mesečini“ iz prvog poglavlja, ali i precizne i oštroumne opise ljudskog bića: nevina ljupkost deteta, samoća žene, slabosti i oholosti moćnih aristokrata. Njene sažete i bistre rečenice, često bez predikacije, ubrzano smenjuju pesničke slike, kao što se smenjuju prizori kroz prozor voza, što podseća na Andrićev *Ex Ponto*. Njene reči ni danas nisu izgubile sjaj, miris i svežinu.

Na temelju poetike *Makura no soši* nastaje srednjovekovna esejistika u kojoj se snažno oseća zen-budistička misao *mađokan*, ideja o nestalnosti, u kojoj se ovaj svet smatra onim što je u stalnom nestajanju i nastajanju. Zen-budistički isposnik Kamo no Ćomei (1155–1216) napisao je *Hođoki* (*Zapisi iz kolibe*), u kome prikazuje prolaznost sveta kroz zapise o požaru, gladi i zemljotresu, ali opisujući radosti i spokoj skromnog života u kolibi. A monah Jošida Kenko (1284–1350) sastavio je *Curezuregusa* (*Zapisi u*

dokolici, sredina XIV veka), u kome označava promenu poimanja lepog. Kenko prikazuje nevidljivo, nepostojano ili iščezavajuće kao lepo, umesto vidljive punoće ili ovozemaljske raskoši.

Sva tri pomenuta dela klasične književnosti čine vrh japanske esejistike. Dvorskoj književnosti duguju savremeni pisci prefinjeni lirizam ispunjen intuitivnošću, a srednjovekovnoj književnosti dubinu metafizičke misaonosti. Stilski gledano, sva dela su satkana od eteričnosti, koja blago ukida racionalnu doslednost ili strogu logičnost. Zahvaljujući ovim precima, japanska esejistika je i danas vazdušasta, sugestivna i ekspresivna, po čemu se, čini se, razlikuje od evropske. Ona je puna slobode, pokretljivosti i gipkosti, a izrazi su jezgroviti.

Antologija japanskog eseja zamišljena je kao pregled savremene japanske esejistike. Među autorima su Nacume Soseki, Akutagava Rjunosuke i Ikezava Nacuki, čiji su romani i prozna dela prevedeni na srpski jezik. Iz više od četrdeset knjiga pažljivo smo izabrali tekstove koji najbolje rasvetljavaju tradicionalni duh, ali i nove tendencije u esejističkom stvaralaštvu savremenog Japana.

Vremenski okvir koji smo uzeli za ovu knjigu, period od 1910. do danas, obeležen je velikim promenama u japanskom društvu. Posle otvaranja granica ka Zapadu sredinom XIX veka, što je dovelo do formiranja moderne monarhije u kojoj nastaje kapitalističko društvo, japanski pisci su se upoznali sa novim idejama sa Zapada. Hrišćanstvo, evolucionizam, kolonijalizam, anarhizam, socijalizam, sindikalizam, komunizam i mnoge druge misli stižu iz Evrope i Severne Amerike, što je donelo japanskim književnicima nove književne teme, motive i izraze, ali, istovremeno, i mnogo kolebanja, nedoumica, zbunjenosti i nemira u duhovnom životu Japanaca.

Rapidnom modernizacijom zemlje raspada se dotadašnji sistem vrednosti. Umesto tradicionalnog duha zajedništva, zapadni individualizam postaje ideal u modernom društvu, izmenivši međuljudske odnose. Izmenio se posebno odnos muškarca i žene, što stvara novo poimanje ljubavi. Stari oblik porodice polako se razgrađuje. Pored toga, ubrzana urbanizacija i industrijalizacija promenili su odnos čoveka prema prirodi, polarizujući grad i selo. U japanskoj književnosti *zaljubljenost* nije više jedna od opsesivnih tema. Ni *priroda*, koja je bila sastavni deo klasične japanske književnosti ili života uopšte, nije više jedna od najvažnijih tema pošto je u modernom društvu narušena čovekova skladna veza sa prirodom.

Od početka XX veka do danas, u periodu u kome su nastali ovi eseji, Japan je doživeo nekoliko prelomnih istorijskih trenutaka, što se odražava i na književnost. Veliki zemljotres u oblasti Kanto (1923), koji je temeljito

promenio Tokio, glavni grad Japana, spolja i iznutra, označavao je vrhunac avangardnih pokreta. Međutim, ubrzo je počela militarizacija zemlje, ugrožavajući slobodu reči, što dovodi do Drugog svetskog rata. Prve atomske bombe u istoriji bačene su na Hirošimu i Nagasaki (1945). Poraz Japana u Drugom svetskom ratu stvara nove poetike japanske književnosti. Stišavanjem nacionalističkih tendencija, u potrazi za univerzalnim i opšteljudskim vrednostima, nastaju novi glasovi u kojima odjekuju moderne evropske literarne tendencije, među kojima je egzistencijalizam.

Danas, kada je Japan postao visokorazvijena zemlja, Japanci se suočavaju sa novom krizom: otuđenjem. U efikasnom društvu ljudi su sve usamljeniji: raste broj samoubistava ne samo kod odraslih već i kod dece. Produbljuju se ekološki problemi, među kojima je i nuklearna katastrofa u Fukušimi posle velikog zemljotresa u regiji Tohoku 2011. godine. Svi izabrani eseji jesu književna svedočanstva o Japanu koja grade novu poetiku u susretu sa Zapadom.

Eseji u ovoj antologiji raspoređeni su po hronološkom sledu i mogu biti grupisani u tri celine prema periodu u kome su nastali. Prva celina sadrži eseje koji su nastali u eri Taišo do početka ere Šova (1912–1930). To je doba koje se naziva Taišo demokratija, u kome su pisci donekle uživali slobodu govora. Pisci, odlični poznavaoci evropskih jezika i kultura, čitaocima nude tekstove u kojima je prisutna još uvek tradicionalna osećajnost prema prirodi i ljudskoj zajednici. Umesto logičnosti, u njihovim tekstovima ističu se spontanost i intuitivnost. Odabrali smo sledeće pisce:

Nacume Soseki, *Kroz staklena vrata* (1915). Soseki, jedan od najznačajnijih pisaca moderne, beleži susret sa tajanstvenom ženom, tragajući za granicom između života i romana. Osećanja koja se rađaju između njih, opisana su tihim glasom, jezikom simbola i nagoveštaja.

Šiga Naoja, *U Kinosakiju* (1917). Šiga, koji se smatra „bogom romana", opisuje dane provedene u malom mestu Kinosaki, gde je bio na lečenju zbog povrede koju je zadobio u saobraćajnom udesu. Kroz prizore malih živih bića na samrti, ose, miša i zelembaća, pisac primećuje da nema jasne granice između života i smrti. Esej, koji odiše jednostavnošću i sažetošću, skriva zen-budističku misao kod modernog Japanca.

Akutagava Rjunosuke, *Reči jednog kepeca* (1923–1927); *Oproštajno pismo* (1927). Od svetski poznatog pisca Akutagave, izabrali smo kratke poetske crtice o istini ljudskog bića, koje podsećaju na Andrićeve *Znakove pored puta*. Kratki tekstovi, u obliku epigrama ili aforizma, ukazuju na paradoksalnost našeg života. Njegove reči su ispunjene mudrošću, duhovitošću, ali i tragičnošću. Uz njih, izabran je i jedan od njegovih testamenata,

napisan neposredno pre samoubistva, koje je odraz duhovne agonije modernog bića Japana.

Terada Torahiko, *Evolucija utvara* (1929). Terada, jedan od najznačajnijih esejista i vrhunski fizičar, govori o fenomenu duhova, ukazujući na tajanstvena polja koja nauka ne može da dotakne. Kao haiku pesnik družio se sa Nacume Sosekijem.

Eseji koji su nastali od početka ere Šova do završetka Drugog svetskog rata (1930–1945) pripadaju drugoj celini. To je period u kome se primećuje ideološka polarizacija japanskih intelektualaca. To je bilo i doba nacionalizma koji se pretvorio u totalitarizam. Sloboda govora je bila ograničena, kao što se vidi iz slučaja Kobajaši Takiđija (1903–1933), komuniste koji je mučen i ubijen na saslušanju u policiji.

Kaneko Micuharu, *Sumatra* (1930). Pesnik Micuharu u formi putopisa beleži svoje *lutanje* po Evropi, Kini i Aziji. Izabrali smo „Sumatru", značajno geografsko ime za srpsku avangardu po Crnjanskom. Kaneko daje poetski opis ovog ostrva, naslućujući kolonijalizam evropskih zemalja i samog Japana, koji ugrožavaju skroman ali skladan život žitelja. Tokom Drugog svetskog rata, Kaneko je živeo povučeno sa porodicom u podnožju planine Fudži, kao antiratni pesnik, da bi se posle rata istakao kao jedan od najznačajnijih pesnika XX veka.

Tanizaki Đunićiro, *Pohvala senci* (1939). Tanizaki, pisac *estetizma* (*Tambiha*), koji je pisao romane o izopačenim oblicima ljubavi, u svom eseju otkriva tradicionalno poimanje lepog. Posle Velikog zemljotresa u oblasti Kanto, autor se preselio iz Tokija u Kjoto, staru prestonicu, u kojoj je pronašao autentičnu lepotu japanske kulture. U tekstu autor analizira elemente umetnosti u svakodnevnom životu: osvetljenje, arhitekturu, papir, posude, šminku, boje... Njegov esej je bio i opomena Japancima koji su brzo, bez kritičkog duha, prihvatili evropeizaciju. Tekst je uticao na mnoge zapadne intelektualce među kojima je i Mišel Fuko. Italijanski pisac Antonio Tabuki takođe je voleo ovaj esej zahvaljujući spisateljici Acuko Suga, koja je prevela Tanizakijeva dela na italijanski.

Miki Kijoši, *O usamljenosti* (1941), *O uspehu* (1941), *O zdravlju* (1941). Od filozofa Mikija, koji je studirao kod Martina Hajdegera u Nemačkoj, izabrali smo eseje iz dela *Sveske o životu*, nastalog za vreme stroge cenzure tokom Drugog svetskog rata. Posle studijskog boravka u Evropi (1922–1926), bio je savetnik za kulturnu politiku vlade princa Konoeja. Međutim, kada je totalitarizam ovladao Japanom, isključen je iz književnih krugova zbog teksta „Osnova spoznaja o ratu" (1941). Hapšen je zbog pomaganja politički nepodobnim osobama. Tragično je umro u zatvoru 1945. godine.

Hori Tacuo, *Proleće u hramu Đoruri* (1943). Od pisca Horija, predstavnika pravca *nove psihologije*, nastalog pod uticajem Džojsa i Prusta, izabrali smo jedan lirski putopis. On beleži posetu starom budističkom hramu Đoruri u Nari, u kome autor nalazi koren japanske duhovnosti. Dok su se njegovi savremenici uglavnom uključili u proleterski pokret, Hori je ostao veran svom literarnom putu. Prateći tok svesti, autor izražava prefinjen osećaj prema prirodi, prema voljenoj supruzi. U eseju, iako nije pomenuto, autora prati senka smrti, jer je njegovo zdravlje bilo narušeno zbog tuberkuloze.

Trećoj celini pripadaju eseji koji su nastali posle Drugog svetskog rata. U prvoj polovini nalaze se autori koji su svedoci naglih promena u životu nakon rata. Ratni haos je nesumnjivo stvorio novu poetiku u japanskoj književnosti. Sećanje na rat, posebno na atomsku bombu, donosi japanskim piscima niz novina na sadržajnom i stilskom planu, stvarajući novi pogled na svet. Druga polovina sadrži novije eseje, od kraja XX veka do danas. Predstavljene su žene, spisateljice koje su danas veoma aktivne i vitalne na književnoj sceni. Jedna od važnih odlika savremene esejistike Japana jeste da ona obuhvata ne samo Japan već i druge predele sveta, Italiju, Francusku, Irak, Brazil, Srbiju i mnoge druge. Neki eseji su viđenja putnika u prolazu, a neki su napisani iz ugla stanovnika, tuđinca. Problematizuje se tamna strana modernizacije, to jest iščezavanje tradicionalnog japanskog života, što briše bliskost među ljudima. Društvene pojave kao što su ratovi, međunarodni sukobi, ekološka pitanja postale su važan element u esejistici Japana kao odraz globalizacije.

Sakagući Ango, *O degradaciji društva* (1946). Sakagući, značajan predstavnik posleratne književne *struje buntovnika* (*burai ha*), iznosi svoje autentične stavove o trulom društvu osporavajući licemerni građanski moral. Njegove reči, pune paradoksa i ironije, tragaju za novim, iskrenim humanizmom.

Nakagava Kazumasa, *Kao letnja peć, kao zimska lepeza* (1947). Poznati slikar Nakagava seća se životne oskudice tokom Drugog svetskog rata: siromaštva, gladi, lišavanja slobode misli. Ovo je dragocen i živ zapis o ratnoj tragediji u Japanu.

Hara Tamiki, *Zemlja nemih molitvi* (1951). Pesnik i pisac Tamiki, autor čuvenog dela *Letnji cvetovi* (1949), svedoči o svireposti atomskog bombardovanja koje je pretvorilo Hirošimu u pakao. Posle smrti supruge, u siromaštvu i samoći izvršio je samoubistvo. Njegov testament, „Zemlja nemih molitvi“, u kome se nalazi bajkovit opis detinjstva, potraga je za mirom i spasenjem.

Ito Sei, *Lažna ljubav u modernom Japanu* (1958). Sei, jedan od vodećih posleratnih književnih kritičara, osporava iskrenost ljubavi u japanskom modernom društvu, poredeći japansku definiciju „ljubavi" sa zapadnom.

Koda Aja, *Priča, posle* (1963). Istaknuta esejistkinja Aja beleži seoski život, smrt jedne starice i njenu sahranu, što je zatekla na putu. Njen zapis oživljava nekadašnju ljudsku zajednicu Japana koja je danas skoro nestala.

Hajaši Kjoko, *Tama nad istinom* (1978). Hajaši, jedna od najpoznatijih spisateljica posleratne književnosti, beleži sećanja o atomskoj katastrofi kroz doživljaj ratnog devojaštva. Originalni naslov *Mumjo* jeste budistički termin koji označava *suštinsko neznanje o istini*, neznanje o žudnji i nagonu, što uzrokuje ponavljanje grehova kao što je rat, koji se beskrajno ponavlja u istoriji čovečanstva. Njen esej je ispunjen molitvama za umrle i željama za mirom.

Macujama Ivao, *Jednostavna soba* (1983), *Industrijsko nasleđe* (1999), *Poverenje u reči* (2000). Plodni književni kritičar beleži, kao arhitekta, stare građevine koje nestaju iz savremenog života. Prvi tekst se odnosi na zatvor predviđen za rušenje, drugi na ruševinu rudnika uglja, dok se treći tekst bavi maloletničkom delinkvencijom, koja je u poslednje vreme u porastu u Japanu. Autor rasvetljava usamljenost dece u društvu u kome više nema bliskosti i osećanja zajedništva.

Suga Acuko, *Akvadukt na reci Gar* (1996). Suga, spisateljica koja je živela u Italiji od 1958. do 1971, stvorila je novi i svež poetski duh u japanskoj ženskoj književnosti, posebno esejistici. U ovom eseju autorka pripoveda sudbinu svoga druga, Francuza koji je boravio u Tokiju, da bi se kasnije vratio u svoje zavičajno selo. Njegova prerana i iznenadna smrt daje sliku prolaznosti života savremenim izrazom. Mladalačko trganje za smislom života u tuđini svakako je važna tema svuda u svetu danas.

Ikezava Nacuki, *Preko malog mosta u Iraku* (2003), *Tišina postradalog područja* (2011). Od Ikezave, uglednog pisca i pesnika, izabrali smo odlomak iz putopisa koji je nastao u Iraku uoči bombardovanja. Njegov drugi tekst, uzet iz drugog putopisa, beleži strahote u Fukušimi posle velikog zemljotresa u regiji Tohoku. Ikezava stvara savremenu poetiku putopisa, u kome tematizuje život običnih ljudi u katastrofama.

Sueki Fumihiko, *Osobenosti japanske religioznosti* (2013). Sueki, jedan od najuticajnijih proučavalaca japanskih religija, u svom eseju objašnjava osobenost religioznosti Japana, gde se na složen način prepliću budizam, šintoizam i hrišćanstvo. Rasvetljava se poimanje religije tumačenjem zapisa prvog japanskog hrišćanskog mislioca Fukansaija Habijana, odstupnika koji je kasnije odbacio hrišćanstvo.

Hosokava Šuhei, *Književnost brazilskih Okinavljana: Jamazato Augusto i „roman fantastičnog prosvetljenja“* (2013). Hosokava je jedan od vodećih komparativista koji proučava japansku književnost u dijaspori. U eseju autor predstavlja brazilskog pisca Jamazato Augusta, pripadnika druge generacije iseljenika iz Okinave, analizirajući budističke elemente njegove proze.

Takahaši Mucuo, *Tradicija i današnjica – Poezija nakon 11. marta* (2014). Mucuo, jedan od najplodnijih pesnika, prikazuje razvoj japanskog pesništva od nastanka do danas. Naglašavajući „ćutanje“ ili „tihost“ kao srž *no* drame i *haikua*, autor ističe da je poezija jedan oblik molitve za mrtve, što je potvrdio veliki zemljotres u regiji Tohoku koji se dogodio 11. marta 2011. godine.

Komacu Kazuhiko, *Još jednom o japanskoj kulturi utvara* (2019). Komacu je jedan od najznačajnijih antropologa i etnologa koji se sa kulturološkog aspekta bavi natprirodnim bićima, posebno utvarama, koristeći se modernim metodama. Odabrali smo predavanje koje je autor održao u Carskom dvoru Japana 2019. godine.

Na kraju knjige, bila sam slobodna da stavim svoj esej „Zeleni plodovi dženerike“ (2018), sećanje na porodicu koja je izbegla iz ratnog Sarajeva. Želela sam, jednostavno, da prikažem čitaocima kako su toponimi iz Srbije, odnosno bivše Jugoslavije, ušli u japansku savremenu književnost.

Nadamo se da će ova antologija čitaocima prikazati ne samo specifičan pesnički duh, karakterističan za japansku književnost, već i da će pružiti novi pogled na svet. Neki čitaoci će, možda, pronaći izvesnu srodnost, nešto zajedničko što spaja srpsku i japansku poetiku. *Sve je u vezi, na svetu*, što će sigurno dokazati ova antologija.

1. septembar 2020, Beograd *Jamasaki Kajoko*

Napomena priređivača

Sledeći skoriju praksu savremene japanologije, kao i pravila japanskog jezika, pridržavali smo se izvornog redosleda u pisanju japanskih imena, navodeći vlastito ime iza prezimena.